

Disertační práce: Abstrakt

Jakub Rákosník: Proměny sociálního práva v Československu v letech 1945 – 1956

Poválečný lidově demokratický režim v Československu byl založen na relativně silném společenském konsenzu, který umožnil vedoucím politickým stranám uskutečnit ambiciózní hospodářské a sociální reformy. Nebylo to jen rozsáhlé znárodnování výrobních prostředků (pod kontrolou státu se nacházely podniky reprezentující dvě třetiny námezdních sil ještě před komunistickým převratem v únoru 1948), nýbrž i komplexní reforma sociálního pojištění, jež měla za cíl vytvořit univerzální systém sociální ochrany zahrnující všechny občany a nikoli jen pojištěnce, jak tomu bylo podle dosavadního systému. Tento program sociální reformy byl jednak inspirován dlouhou domácí tradicí sociální politiky a jednak také novými impulsy pocházejícími z Beveridgeovy zprávy, s níž se reprezentanti exilové vlády měli možnost během války důkladně seznámit.

Tato disertační práce se soustřeďuje především na postižení dlouhodobé kontinuity sociálního práva. Struktura sociálního státu v jednotlivých zemích bývá obvykle velmi trvalá. Jakkoli vlády rozličného ideologického zabarvení permanentně provádějí dílčí reformy v rámci jednotlivých sociálních politik, obecná struktura výdajů a vztahů mezi jednotlivými větvemi sociální ochrany zůstávají zásadně bez hlubších změn. Z tohoto úhlu pohledu představuje československá republika mezi roky 1945 a 1956 ojedinělý a významný případ.

Tato disertační práce ukazuje, že československá sociální politika byla na vysoké úrovni v porovnání s řadou jiných evropských států již v meziválečném období. Jedním z důvodů bylo dědictví relativně rozvinuté sociální legislativy z éry Rakouska-Uherska. Druhým důvodem pak byla existence silného politického konsensu mezi pravicí a levicí během prvních let existence samostatného státu (v letech 1918–1924). Právě během tohoto období byly realizovány klíčové sociální reformy první republiky. Na druhé straně tyto reformy obvykle vykazovaly silné rysy kontinuity s dosavadní bismarckovsko-taaffeovskou korporativní tradicí sociální ochrany.

Po druhé světové válce se systém sociálního práva proměnil podstatně zásadněji. Ve sledovaném období (1945–1956) se na území Československa vystřídaly hned tři diametrálně odlišné systémy sociální ochrany. V období třetí republiky (1945–1948) v zásadě pokračoval předválečný systém s některými nepříliš významnými změnami (politika zaměstnanosti představovala výjimku). Byl to stále bismarckovský korporativní systém sociálního pojištění,

co tvořilo základ tehdejší sociální ochrany. Zároveň však v tomto období meritokratické prvky tohoto systému ustupovaly do pozadí a příjmy jednotlivých sociálních tříd se nivelizovaly. Tato nivelizační tendence usnadnila přechod k novému systému v roce 1948.

V roce 1948 bylo zavedeno národní pojištění inspirované Beveridgeovou zprávou. Komunisté bez ohledu na fakt, že se jim podařilo monopolizovat moc, pokračovali v sociálně reformním úsilí předchozího období. Neměli dostatek času na to, aby připravili sociální reformu více inspirovanou sovětským modelem. Proto národní pojištění bez výhrad akceptovali jako svůj cíl. Od počátku 50. let však započal proces jeho odbourávání a nahrazování sovětským sociálním zabezpečením.

Tento proces byl dovršen v roce 1956. V praxi to znamenalo likvidaci pojistných principů a jejich nahrazení státně-paternalistickým modelem importovaným ze Sovětského svazu. Sociální ochrana začala být financována výhradně skrze státní rozpočet. Pokles životní úrovně v důsledku masivních investic do výrobních kapacit těžkého průmyslu v letech 1950–1953 a následná měnová reforma vedly ke změně dosavadní politiky a KSČ se v praktické politice začala více soustředit na podporu spotřeby. To se během následujících let projevovalo především zlepšováním zásobování a periodickým snižováním cen. V roce 1956 byly schváleny nové zákony o sociálním zabezpečení a o nemocenském pojištění. Tím byl dovršen proces přebírání sovětského modelu.

Lze konstatovat, že v některých oborech sociální politiky (např. ve zdravotní péči) se podařilo vytvořit během 50. let dobře fungující systém. Na druhé straně v jiných, jako byla např. bytová politika, zaznamenala KSČ fatální neúspěch. Navíc vytvoření státem řízené centrálně plánované ekonomiky vedlo k tomu, že v dalších desetiletích existence komunistické diktatury bylo stále složitější nalézt dostatek zdrojů pro uspokojení nároků ambiciózní sociální politiky, kterou se socialistická ideologie zaštiťovala.

Z analýzy rozpracované v této disertační práci vyplývají dva důležité závěry. Za prvé: vytvoření universalistického sociálního státu v Československu v roce 1945 primárně vyplývalo z jedinečných politických podmínek druhé světové války. Za druhé: i přes výše zmíněné rychlé a radikální změny celého systému sociální ochrany, je zároveň zřetelná i kontinuita některých opatření z předchozích období, a to zvláště ve vztahu k éře nacistické okupace.